

О. О. ШУМІЛО

Ольга Олексіївна Шуміло, аспірантка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ З ТВАРИНАМИ

Поліпшенню ефективності запобігання тому чи іншому виду злочинності сприяє, як відомо, вивчення прогресивного досвіду, запозичення найкращих світових практик. Тому з метою оптимізації й удосконалення діяльності суб'єктів запобігання жорсткому поводженню з тваринами в Україні необхідно проаналізувати й узагальнити відповідні стратегії, що використовуються у провідних державах, зокрема, країнах-учасницях ЄС і США. При цьому слід звернути увагу на деякі важливі аспекти, визначення яких допоможе розв'язати конкретне наукове завдання. Під такими вузловими питаннями ми розуміємо: 1) регіональні рамкові стандарти захисту тварин від жорсткого поводження; 2) кримінальне законодавство, що регламентує відповідальність за жорстоке поводження з тваринами; 3) правове регулювання чисельності безхатніх тварин, а також інші загально соціальні й спеціально-кримінологічні заходи, вжиття яких є складовою державної політики країн ЄС і США у сфері запобігання злочинності та охорони довкілля.

Беручи до уваги підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, що передбачає інтенсифікацію політичних, безпекових, економічних і культурних відносин, включаючи насамперед гармонізацію вітчизняного законодавства із європейською нормативно-правовою базою, вважаємо за необхідне детально розглянути захист тварин від жорсткого поводження вказаній правовій системі. Законодавство ЄС у сфері забезпечення добробуту тварин слід умовно поділити за об'єктами захисного впливу на акти щодо поводження із:

а) дикими тваринами (Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі 1979 р.);

б) тваринами-компаньйонами (Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1992 р., Регламент № 998/2003 Європейського Парламенту та Ради Європи про вимоги стосовно стану здоров'я тварин, що застосовуються при некомерційному перевезенні домашніх тварин);

в) тваринами, яких використовують у галузі сільського господарства (Європейська конвенція про захист тварин при міжнародному перевезенні 1968 р., Європейська конвенція про захист сільськогосподарських тварин 1976 р., Європейська конвенція про захист тварин, призначених на забій 1979 р.);

г) тваринами, експлуатованими у сфері дозвілля (Регламент Європейської Комісії про вимоги стосовно стану здоров'я циркових тварин під час перевезення між державами-членами, Директива Ради Європи про утримання диких тварин у зоопарках);

г) тваринами, яких використовують у межах проведення наукових та промислових дослідів (Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях 1986 р., Директива Ради Європи 2010/63/ЄС про захист тварин, використовуваних у наукових цілях, Рекомендація Європейської Комісії про настанови щодо приміщень та піклування про тварин, які використовуються для експериментальних та інших наукових цілей).

З огляду на предмет нашого дослідження на перший план серед означених актів виступає Європейська конвенція про захист домашніх тварин, ухвалена у 1987 р., з одного боку, як перший детально регламентований документ, присвячений гарантіям добробуту не окремих вразливих або економічно цінних тварин, а тварин-компаньйонів, людські знущання з яких найчастіше залишаються латентними; з другого боку, як документ, у якому безпосередньо говориться про цінність життя та благополуччя кожної тварини. Україна стала двадцять третьою державою, що підписала і ратифікувала цю Конвенцію.

Згідно з основним принципом Конвенції щодо утримання домашніх тварин, ніхто не має права завдавати тварині болю, страждання або шкоди, і ніхто не може кинути тварину. Сторони Конвенції зобов'язуються розглянути забезпечення можливості постійної ідентифікації собак і кішок за допомогою спеціальних методів, під час застосування яких тварині спричиняються незначні біль, страждання чи пригнічення або не спричиняються взагалі, наприклад за допомогою татування, а також введення реєстру номерів тварин разом з прізвищами та адресами їхніх власників. Правила утримання тварин покладають на кожного, хто постійно або тимчасово доглядає за твариною, обов'язок забезпечувати її водою, їжею, фізичним навантаженням, вживати заходів щодо запобігання втечі. Селекціонери зобов'язані піклуватися про фізичне і психічне здоров'я потомства і батьків, а також не допускати передачі негативних поведінкових моделей (агресивність) або спадкових дефектів.

Положення Європейської Конвенції про захист домашніх тварин від 1 серпня 2014 р. набрали чинності в Україні¹. Однак національне законодавство, зокрема Закон України «Про захист тварин від жорсткого поводження», та деякі інші підзаконні акти досі не містять будь-яких суттєвих змін стандартів придбання та належного утримання домашніх улюбленців. Такий стан речей свідчить про свідоме небажання відповідних

органів державної влади приєднуватись до міжнародного руху щодо унеможливлення жорстокого поводження з тваринами, у зв'язку з необхідністю проведення непопулярних реформ – запровадження реєстрації усіх домашніх тварин, стягнення податку для забезпечення діяльності муніципальних притулків, а також утиском інтересів мисливців і селекціонерів.

Утім, не можна не зазначити, що закріплені в Конвенції нормативні приписи могли б носити рамковий, декларативний характер і в інших європейських країнах без ефективної системи забезпечення виконання і застосування суворих санкцій за їхнє порушення.

Вивчення чинних кримінальних кодексів провідних західних країн демонструє, що коло злочинних діянь, які охоплюються складом жорстокого поводження з тваринами, є набагато ширшим, ніж в Україні, а санкції за його порушення – набагато жорсткіші. Наприклад, у Франції як пряме знущання з тварин, так само й неналежний (незалежно від форми вини) догляд власника за своїми підопічними карається штрафом на суму від 15 000 до 30 000 євро або позбавленням волі на строк від шести місяців до двох років². Кримінальний кодекс Австрії передбачає покарання у виді позбавлення волі строком до одного року або штрафу в розмірі 360 ставок за жорстоке поводження з тваринами або спричинення їм зайвих страждань, а також за покинуту тварину, яка не в змозі жити на волі, або з умислом нацькування тварини однієї на іншу, яка внаслідок цього зазнала мученицьких страждань³.

Прогресивною особливістю зарубіжного кримінального законодавства у цій сфері, на нашу думку, є поширене застосування, окрім штрафу і позбавлення волі, вилучення тварини у власника і заборона на володіння іншими домашніми тваринами на певний строк, як, наприклад, у штаті Луїзіана (США)⁴. Особливий інтерес для криминологів становить поступова криміналізація у США жорстокого поводження з тваринами на побутовому ґрунті як окремого складу злочину. Наприклад, у штаті Аляска умисне вбивство або поранення тварини з метою залякування, погрози або шантажу іншої людини становить найбільш тяжкий склад жорстокого поводження з тваринами⁵.

Цікавим методологічним питанням, що потребує свого вирішення, є з'ясування поширеності вказаного різновиду злочинів у ЄС та США. Аналіз її сучасного стану викликає інтерес із точки зору виправданості достатньо великих розмірів покарання за такі злочини чи, навпаки, доказом певних прорахунків інших держав в аспекті недостатньої кримінально-правової охорони суспільної моральності. Однак, оскільки статистичні дані про жорстоке поводження з тваринами не виокремлені в Європейському довіднику про злочинність та кримінальне правосуддя, а Федеральне Бюро Розслідувань включило їх до параметрів щорічних звітів лише із січня 2016 р., загальне уявлення про поширеність такого злочину ми можемо отримати лише від профільних громадських організацій. Так, лише за 2014 р., за даними Королівського товариства із запобігання жорстокому поводженню з тваринами, до них надійшли скарги про 159 831 випадок жорстокості щодо тварин на території Сполученого Королівства, пізніше розслідуваний поліцією⁶. Проте, чи свідчить це про недостатню, порівняно з Україною, кримінально-правову охорону добробуту тварин? Вочевидь, якраз навпаки, в західноєвропейських країнах і США набагато більше розвинена як культура поводження з тваринами, так і система запобіжних заходів, що сприяє делатентизації такого злочину.

Незважаючи на порівняно нижчий (від злочинів проти життя і здоров'я) рівень суспільної небезпеки жорстокого поводження з тваринами, така його форма, як кримінальний трафік екзотичних тварин, сьогодні входить до пріоритетних напрямів роботи Інтерполу (Міжнародної організації кримінальної поліції). Зокрема, у 2015 р. було успішно завершено черговий рейд програми Paws II, що спрямована на зупинення нелегальної торгівлі азійськими видами екзотичних тварин, до третини яких гине під час транспортування через тілесні ушкодження і брак свіжого повітря⁷.

Окрім міжнародних стандартів та кримінально-правових санкцій більшість країн ЄС розробила власні закони щодо правил утримання домашніх тварин і запобігання появі безпритульних тварин, як різновиду, найбільш вразливого до людської жорстокості. Розглянемо систему нормативно-правового та організаційно-управлінського запобігання безпритульності серед тварин у ФРН.

У цілому, німецьку політику в сфері захисту добробуту тварин-компаньйонів можна поділити на чотири основні галузі:

- обмеження надмірного відтворення тварин;
- запобігання втраті домашніх тварин;
- запровадження системи муніципальних притулків для утримання відловлених тварин;
- культурно-виховна робота із населенням щодо належного поводження з тваринами.

Чисельність народжуваних тварин обмежується передусім серед власників розплідників домашніх тварин шляхом встановлення відповідних ліцензій і квот. Їм надаються квоти, перевищувати які вони не мають право. Відповідальність потенційного власника домашньої тварини стимулюється оподаткуванням утримання собак, річна сума якого коливається залежно від міста та кількості утримуваних собак. Так, за першого собаку власник сплачує від 30 до 160 євро, за другого – 40–270 євро на рік. Оскільки бійцівські породи собак найчастіше опиняються на вулиці через порівняно вищу агресивність, податок на їхнє утримання є найбільшим і становить від 200 до понад однієї тисячі євро на рік⁸. Окрім того, власники бійцівських собак повинні отримати спеціальний дозвіл на володіння та довідку про «благонадійність» собаки, що час від часу перевіряється за допомогою тестування.

Під час реєстрації володіння твариною їй надають індивідуальний реєстраційний номер, наноситься у формі татуювання або імплантується за допомогою технології мікрочипування – вживлення в тіло тварини

чіпу, який можна зчитати в усіх притулках і ветеринарних клініках⁹. Для спрощеного пошуку загублених тварин була створена безкоштовна база даних домашніх тварин, до якої будь-який власник добровільно може завантажити фотографії і докладний опис свого улюбленця¹⁰.

З метою запобігання втраті великих тварин під час прогулянки в Німеччині заборонений вигул собак без повідця в парках, зонах відпочинку і заповідниках. Для спрощення вирішення конфліктів між орендарями і власниками житла, якщо в договорі відсутній пункт про заборону утримання домашньої тварини, власник не має права примусити мешканця викинути тварину на вулицю. І навіть якщо в договорі міститься такий пункт, орендар все одно має право утримувати домашню тварину до трьох місяців. Власне, викидання тварини на вулицю прирівнюється законодавством до знущання та тягне за собою штраф обсягом до 25000 євро¹¹.

Муніципальні та приватні притулки в Німеччині – не просто місце перетримки та стерилізації, а справжні місця добробуту тварин, засновані на принципі «безповоротного виліву», подібно до США і Великої Британії. Товариства існують на муніципальні кошти і благодійні внески волонтерів. Бюджет середнього за величиною притулку становить приблизно 1 млн євро на рік, частину доходів притулок отримує завдяки продажу й перетримці тварин, організації свят тощо. Певну роботу з догляду за тваринами виконують волонтери, солдати альтернативної служби, школярі і студенти як частину літньої практики. Вилучених тварин не тільки продають, але й передають у товариства сліпих, будинки престарілих, організації для реабілітації людей із психічними та неврологічними розладами. Край важливим і завбачливим заходом, з нашої точки зору, є обов'язкова попередня перевірка поліцією майбутніх штатних працівників притулку¹².

Не можна оминати увагою й превентивну виховну роботу німецької громадськості серед населення, що спрямована як на вкорінення в суспільній свідомості основ гуманного поводження з тваринами, так і на вибір тварини компаньйона. Подібно до інших західних європейських держав у Німеччині пропагується точка зору, що, по-перше, породисті коти і собаки відрізняються ослабленим імунітетом, по-друге, безпородні коти і собаки є лагіднішими та вміють бути вдячними після важкого бездомного життя¹³.

Усвідомлення того факту, що саме діти найактивніше висловлюють своє бажання придбати тварину, а потім часто відмовляються від своїх обов'язків з догляду за домашнім улюбленцем, призвело до того, що уже в 1990-х рр. до обов'язкових елементів німецької шкільної програми були впроваджені «уроки захисту тварин», де дітям прищеплюють відповідальність і милосердя до тварин¹⁴.

Таким чином, можна зробити висновок, що позитивний зарубіжний і міжнародний досвід усунення детермінант жорсткого поводження з тваринами базується на таких основних принципах: а) впровадження єдиних мінімальних стандартів гуманного поводження з тваринами (ЄС); б) криміналізація як активних, так і пасивних форм жорсткого поводження з тваринами; в) розвиток розгалуженої системи запобігання появі безхатніх тварин; г) державна підтримка роботи муніципальних притулків; ґ) культурно-виховна робота серед населення щодо підвищення рівня відповідальності володільців домашніх тварин.

На нашу думку, імплементація указаних елементів сучасного досвіду країн ЄС та США із повноцінним залученням громадськості є запорукою розроблення в Україні власної ефективної стратегії гуманного поводження з тваринами, організації і управління комунальними притулками для тварин, а також запобігання жорсткому поводженню з тваринами.

¹ Про ратифікацію Європейської конвенції про захист домашніх тварин : Закон України від 18 вересня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 20–21. – Ст. 734.

² Code pénal // Legifrance : [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20060701> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.

³ Вереша П. В. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (порівняльно-правовий аспект) // П. В. Вереша // Вісник Академії адвокатури України. – 2014. – Т. 11. – № 1. – С. 53–61. – С. 54.

⁴ Act № 411 // Louisiana State Legislature : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.legis.la.gov/legis/ViewDocument.aspx?d=503062> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.

⁵ Alaska Statute 11.61.140 Cruelty to animals // The Alaska State Legislature : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.legis.state.ak.us/basis/statutes.asp#11.61.140> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.

⁶ Animal cruelty complaints soar: RSPCA investigates nearly 160,000 cases in 2014 with one in eight involving violence // Daily Mail : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3049527/Animal-cruelty-complaints-soar-RSPCA-investigates-nearly-160-000-cases-2014-one-eight-involving-violence.html> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.

⁷ Interpol operation against wildlife trafficking marks on World Environment Day // Interpol. Connecting Police for a Better World : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.interpol.int/en/News-and-media/News/2015/N2015-076> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.

⁸ Pet Study: Pet Ownership as Economic Factor in Germany : [Electronic resource]. – Access mode : <https://uni-goettingen.de/en/pet-study-pet-ownership-as-economic-factor-in-germany/500479.html> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.

⁹ Regulation (EC) No 998/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the animal health requirements applicable to the non-commercial movement of pet animals and amending Council Directive 92/65/EEC [Electronic resource]: EuroLex. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:f83009> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.

¹⁰ Tierregistrierung : TASSO : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.tasso.net/Tierschutz/Registrierung> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.

¹¹ Das Tier im Recht : Tierheim Olpe : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.tierheim-olpe.de/infothek/das-tier-im-recht/index.html> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.

¹² Каланча С. Г. Досвід Німеччини у вирішенні питання безпритульних тварин / С. Г. Каланча // Український часопис міжнародного права. – 2013. – № 1. – С. 84–87.

¹³ Там само.

¹⁴ Борейко В. Е. Прорыв в экологическую этику, издание пятое, дополненное / В. Е. Борейко; Киев. эколого-культ. центр. – К. : Логос, 2013. – 168 с. – С. 25. – (Серия «Охрана дикой природы». Вып. 71).

Резюме

Шуміло О. О. Міжнародний і зарубіжний досвід запобігання жорстокому поводженню з тваринами.

Проаналізовано заходи контролю за чисельністю тварин, рекомендовані конвенціями Ради Європи, а також вимоги до організації мережі комунальних притулків для тварин. Аргументовано впровадження у вітчизняну практику технічних методик контролю за чисельністю тварин (мікрочипування). Наголошено на порівняно більшій суворості покарань за жорстоке або неналежне поводження з тваринами в країнах-учасниках ЄС і США. Викладено вузлові засади системи охорони тварин від жорстокого поводження в ФРН на загальнодержавному і місцевому рівнях. Указано на пильну увагу до запобігання жорстокому поводженню з тваринами з боку таких інституцій, як Інтерпол і ФБР США. Зроблено висновок про необхідність впровадження на українських теренах зарубіжного й міжнародного досвіду запобігання жорстокому поводженню з тваринами.

Ключові слова: зарубіжний досвід, імплементація, жорстоке поводження з тваринами, запобігання, жорстокість, тваринний світ.

Резюме

Шуміло О. А. Международный и зарубежный опыт по предотвращению жестокого обращения с животными.

Проанализированы меры контроля за численностью животных, рекомендованные конвенциями Совета Европы, а также требования к организации сети коммунальных приютов для животных. Аргументировано внедрение в отечественную практику технических методик контроля за численностью животных (микрочипирования). Отмечена сравнительно большая суровость наказаний за жестокое или ненадлежащее обращение с животными в странах-участницах ЕС и США. Изложены узловые моменты системы охраны животных от жестокого обращения в ФРГ на общегосударственном и местном уровнях. Указано пристальное внимание к предотвращению жестокого обращения с животными со стороны таких институтов, как Интерпол и ФБР США. Сделан вывод о необходимости внедрения на украинской территории зарубежного и международного опыта предотвращения жестокого обращения с животными.

Ключевые слова: зарубежный опыт, имплементация, жестокое обращение с животными, предотвращение, жестокость, животный мир.

Summary

Shumilo O. International and foreign experience of animal abuse prevention.

The measures for animal control, recommended by the Council of Europe conventions, along with the requirements for creating the network of municipal animal shelters, have been analyzed. The introduction of animal control techniques (microchipping) in domestic practice has been reasoned. The relatively high severity of penalties for abuse or mistreatment of animals in the EU countries and the US has been highlighted. The key aspects of German animal protection system at the national and local levels have been laid out. The close attention to animal abuse prevention of such institutions as Interpol and the US Federal Bureau of Investigation has been indicated. The conclusion about the necessity for implementing foreign and international experience of animal cruelty prevention in Ukraine has been analyzed.

Key words: foreign experience, implementation, animal abuse, prevention, cruelty, fauna.